

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 15

Рівне – 2009

Збірник наукових праць “Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”
Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету . Випуск 15 . –
Рівне : Рівненський державний гуманітарний університет , 2009 . – 311 с .

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук, ректор Рівненського державного гуманітарного університету (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Члени редколегії:

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Киридон Алла Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Київ).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Фісанов Володимир Петрович, доктор історичних наук, професор (м. Чернівці).

Чухліб Тарас Васильович, доктор історичних наук (м. Київ).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії” визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 5 від 26 грудня 2008 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.
Рівненський державний гуманітарний університет

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2009

Не вичерпано, гадаємо, і потенціалу порівняння вивчення закордонних оцінок у 20-х і 30-х рр. ситуації в українському селі. Напевно, усі проблеми мають розглядатися синтезно, у взаємодії. З одного боку в цей час на зміну елементам колегіальності в керівництві більшовицької партії, які мали місце у досюзні часи, прийшов період особистої диктатури Сталіна, яка спиралася на жорстку систему каральних органів. Суворо централізованою, практично, унітарною державою постає СРСР. Отже в керівництві УРСР, яке до того ж часто перемішувалося неукраїнськими, присланими елементами, практично не було шансів добитися, ефективної допомоги хоча б з боку Москви, не кажучи вже про закордон, для зв'язку з яким воно не мало, навіть, відповідних повноважень. Закритість Радянського Союзу, обмеженість в'їзду і пересування по країні іноземців суттєво обмежували або й позбавляли можливостей останніх отримувати тут об'єктивну інформацію, спостерігати за реальними процесами на селі. До того ж, постійний експорт хліба за кордон, навіть, і в голодні роки (!), високі темпи екстенсивної індустріалізації країни сприяли ідеологічному замовчуванню трагедії радянськими речниками. У зв'язку з цим з недовір'ям сприймалися реальні свідчення деяких іноземних журналістів про голод. До цього ряд провідних найбагатших держав світу у цей час мали свої економічні чи політичні проблеми. Безпосередні ж звернення неукраїнських українців, зокрема, Українського Центрального комітету з надання допомоги у Львові (тоді у складі Польщі) до посольства СРСР результатів не давали [8, 123].

Джерела та література

1. Голод 1921 – 1923 років в Україні: 36. документів і матеріалів / АН України. Ін-т історії України та ін.; Упоряд.: О.М. Мовчан, А.П. Огінська, Л.В. Яковлева; Відп. ред. С.В. Кульчицький. – К.: Наук. думка, 1993. – 240 с.
2. Державний архів Кіровоградської області, ф. Р-1074, оп. 1, спр. 12.
3. Державний архів Одеської області, ф. Р-87, оп. 1, спр. 16.
4. Диптан І.І. Дети и голод на Украине в 1921 – 1923 гг. // Философическая и социологическая мысль. – 1991. – № 1. – С.101–111.
5. Илюхина Р.М. Лига Наций. 1919 – 1939. – М.: Наука, 1982. – 357 с.
6. Кульчицький С.В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 – 1928). – К: Тетра, 1996. – 201с.
7. Макаренко А.А. Могучая сила пролетарской солидарности (Поддержка зарубежным пролетариатом Советской страны в 1921 – 1925 гг.). – М: Политиздат, 1976. – 319 с.
8. Международная комиссия по расследованию голода на Украине 1932 – 1933 годов. Итоговый отчет 1990 год (Пер. с английского). – К.: Отделение редакционно-издательской и рекламной деятельности УкрЦЕНДИСИ, 1992. – 191с.
9. Мовчан О.М. Голод 1921 – 1923 рр. на Україні // Український історичний журнал. – 1990. – № 10. – С. 38–45, № 12. – С. 30–35.
10. Панченко П.П. Сторінки історії України ХХ століття / Українське село: поступ, сподівання, тривоги. – К.: ІСДО, 1995. – 231 с.
11. Поляков Ю.А. 1921: победа над голодом. – М., 1975. – 112 с.
12. Сташевский Д.Н. Прогрессивные силы США в борьбе за признание Советского государства. 1917 – 1933. – К.: Наук. думка, 1963. – 216 с.
13. Цімерл Ріхард. Україна і марки (Пер. з німецької) // Золоті ворота. – 1993. – № 5. – С. 146–161.
14. Шитюк М.М. Масові репресії проти населення півдня України в 20 – 50-ті рр. ХХ ст. – К.: Тера, 2000. – 550 с.

УДК 930. 85:061. 22 (=161.2) (4) „1918/1939”

В.Півоварчук

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНІ ЦЕНТРИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Упродовж століть із різних причин - об'єктивних і суб'єктивних — українці емігрували до країн Європи, Азії, США, Канади, інших континентів. Міжвоєнна українська еміграція стала закономірним наслідком поразки визвольної боротьби 1917 — 1920 рр. Вона включала десятки тисяч людей, які територіально представляли всі українські землі, а соціально всі основні тодішні класи і групи населення України.

Українська еміграція не була єдиною ні за територіально-етнічним походженням (наддніпрянці, галичани), ні за політичною орієнтацією (створені ще в Україні партії з традиційними чи модифікованими назвами програмами і нові, засновані уже за кордоном, дослідники поділяють на чотири політичні течії: ліберально-демократичну, соціалістичну, монархістську та націоналістичну) [1, 6].

Емігранти-українці зробили значний внесок до національної скарбниці, розвиваючи основні напрями україністики, знайомили світ з унікальним феноменом українства і тим самим збагачували світову та зокрема європейську науку та культуру. Значення їхнього доробку важко переоцінити. Відірвана від батьківщини, позбавлена елементарних засобів праці (бібліотек, архівів, колекцій, власних матеріалів), еміграція у Чехословаччині змогла, витворити змістовний і привабливий образ українства, піднісши його до явища світового рівня.

Емігрувавши до Німеччини, а це були переважно молоді люди, вони прагнули здобути вищу освіту, набуті професії, щоб гідно репрезентувати українців у німецькому суспільстві. Німецькі власті надавали їм можливість студіювати в університетах Лейпцига, Мюнхена, Тюбінгена, інших міст. Але найбільше їх навчалось в Берліні. Тут уже на початку 1921 р., було засновано Спільку студентів-українців у Німеччині [2, 103].

На жаль, через ідеологічні перекопання та політичні обставини здобутки українських емігрантів у Чехословаччині були штучно вилучені з української науки та культури. Лише тепер з'явилася можливість

осягнути величезну спадщину української еміграції, спадщину, яка поступово починає інтегруватися в загальноукраїнську науку та культуру. Всебічно оцінити її значення на даний час є складним завданням. Причиною тому - велика багатогранність і значний обсяг творчого доробку емігрантів, який неможливо охопити в цілому без детальних досліджень окремих напрямів.

На відміну від урядів інших держав, які практикували або репатріацію, або денаціоналізацію емігрантів, уряд Чехословаччини зайняв принципово іншу позицію. Президент Т. Масарик вважав основним завданням „російської акції” зосередити наукові, культурні кола та молоді сили шкільництва і студентства емігрантів, забезпечити їх розвиток у національних рамках, неперервність культурної та освітньої традиції [3, 27]. Це передбачало створення суто українських або російських чи білоруських наукових, культурницьких, навчальних установ, закладів і товариств. Усі верстви еміграції концентрувалися в компактні зони проживання та діяльності на терені науки, культури, шкільництва.

„Російська акція” чеського уряду стала унікальним явищем світової дипломатії завдяки її активному гуманізму, який допоміг українській еміграції організувати повноцінне творче життя і відтворення нового покоління інтелігенції. Вона становить одну з найяскравіших сторінок в історії Чехословаччини.

Центрами української еміграції стали Прага та курортне містечко Подебради. Прага стала не лише науковим та освітнім центром української еміграції, але й культурно-мистецьким. Тут жили й творили письменник і поет Олександр Олесь, співак Дмитро Левитський, митці С. Мако, І. Кулець, І. Мозолевський, В. Січинський та ін.

Саме тому постало питання про перенесення до Праги Українського вільного університету (УВУ) з Відня. У другій половині вересня - на початку жовтня 1921 р. зі згоди Міністерства закордонних справ, Міністерства шкільництва і просвіти Чехословаччини, а також адміністрації Карлового університету УВУ був переведений до Праги [4].

Святкове відкриття УВУ у Празі відбулося 23 жовтня 1921 р. Загальною мовою викладання в університеті була прийнята українська, але передбачалася можливість деяких лекційних курсів із запрошеними фахівцями чеською, французькою, англійською і німецькою мовами. Всі вони, як і класичні мови (латина, грецька), вивчалися в УВУ. Навчання було безкоштовним (в останні роки символічна плата все ж була введена), дозволялося також паралельне навчання у будь-якій іншій вищій школі [5].

Після інавгурації в Празі 23.10.1921 р. викладацький склад 1921-22 академічного року збільшився до 16 професорів, 4 доцентів і 1 лектора, а на кінець першого десятиліття (1931 р.) професорська колегія нараховувала 39 членів.

Великим науковим центром української еміграції став також Український науковий інститут (УНІ), створений у Берліні 10 листопада 1926 р. Дана установа була заснована Українським товариством допомоги біженцям, яке очолювала дружина колишнього гетьмана Української Держави Павла Скоропадського - Олександра Скоропадська. Він існував як філія Берлінського Фрідріх - Вільгельм університету [6,81].

Урочисте відкриття інституту відбулося наприкінці жовтня 1926 р. На даній церемонії були присутні представники німецького міністерства освіти, німецької науки, адміністрація Фрідріх - Вільгельм університету, багато представників української громади в Берліні, в тому числі гетьман Павло Скоропадський, студенти, які щойно вступили до інституту. Очолили його був запрошений колишній міністр закордонних справ Української Держави Д. Дорошенко. В інституті було створено чотири науково-дослідні кафедри: української історії, яку очолював Д. Дорошенко, історії української державності - В. Липинський, духовної культури - І. Мірчук, історії матеріальної культури - В. Залозецький. Тут розпочали свою наукову й викладацьку діяльність відомі українські вчені - професор Краківського університету письменник і літературний критик Б. Лепкий, член академії наук у Києві, колишній ректор Карлового університету в Празі, хімік І. Горбачовський, відомий мовознавець колишній професор університету в Чернівцях і в Празі академік С. Смаль-Стоцький, філософ, професор Д. Чижевський, відомі українські історики, професори С. Томашівський, І. Крип'якевич та багато інших [7, 3334].

Серед професорського складу УВУ також були відомі вчені з європейським і навіть світовим ім'ям - професор цивільного права О. Андріївський, професор історії мистецтва Д. Антонович, професор цивільного права С. Дністрянський, професор української мови і літератури О. Колеса (перший ректор університету), професор міжнародного права М. Лозинський, професор античної історії Ф. Слісаренко, професор всесвітньої історії О. Шульгін, професор статистики Ф. Щербина, професор цивільного права та історії українського права А. Яковлев, а також низка інших видатних професорів. Із самого початку при УВУ почала функціонувати бібліотека. Вона на перших порах нараховувала три відділи - російський, український та білоруський. В 1927 р. було прийнято рішення розширити її і доукомплектувати літературою інших слов'янських народів. Одночасно вона була перейменована в Слов'янську бібліотеку Міністерства іноземних справ [8, 40].

В теперішній час Слов'янська бібліотека (Slovanska knihovna) діє при Національній бібліотеці, яка розміщується в історичному комплексі будівель Клементіум в самому центрі Праги.

Слов'янська бібліотека є публічно спеціалізованою науковою бібліотекою, що задовольняє питання пов'язані з вивченням політичного та культурного життя слов'янських народів. Але російські і українські заклади туди включені не були.

Не можна не вказати на те, яку важливу роль у науковому забезпеченні відіграла бібліотека, архів української преси, бюро розсилки книжок, бюро наукової інформації у Берліні. Ці підрозділи забезпечували творчий пошук наукових співробітників інституту, сприяли їхній активній науково-дослідницькій діяльності, що, безумовно, позитивно відображалось на кінцевому результаті. Бібліотекою, архівом користувалися німецькі вчені при написанні ними наукових праць, дисертацій, книжок на українську тематику.

Наукові досягнення співробітників інституту, як правило, оприлюднювалися, вони виступали з доповідями і рефератами перед аудиторією або в самому інституті, або в берлінському Фрідріх - Вільгельм університеті. Окрім того, в інституті практикувалися виступи з доповідями німецькою мовою як співробітниками, так і запрошеними вченими, зокрема німецькими. Ряд вчених читали лекції на українську тематику. Зокрема, професор Кенігзбергського університету Франц фон Ріхтгофен - „З історії прабатьківщини слов'ян", професор Лейпцігського університету Р. Травтман викладав історію написання літописцем Нестором „Повести временних лет", секретар академії наук у Загребі доктор І. Есіг читав лекції про „Слово о полку Ігоревім" [9, 212].

Важливою ланкою наукової роботи в Інституті було влаштування адміністрацією курсів українознавства для німців, що цікавилися історією України, східноєвропейськими проблемами.

Важливе місце в науковій діяльності інституту займала участь науковців у німецьких та міжнародних конференціях, симпозіумах, конгресах. Вони виступали з доповідями та повідомленнями з найрізноманітніших проблем, цим самим апробували свої наукові досягнення перед представниками передових наукових середовищ Європи та світу.

У лютому 1933 р. В Берліні інститут організував велику виставку української графіки. До відкриття її був виданий ілюстрований каталог.

Історичний нарис про розвиток українського графічного мистецтва написав професор Д. Антонович. Німецька преса позитивно відгукнулася на даний захід. [10, 3334].

Український науковий інститут займався активною видавничою діяльністю. З 1927 р. розпочали виходити „Записки Українського наукового інституту". У них вчені інституту друкували матеріали української і німецькою мовами з різних галузей науки. Впродовж 1927 - 1931 рр. вийшло три томи „Записок".

У тому ж таки 1927 р. Почали виходити науково-інформаційні повідомлення про українську науку, діяльність українських науково-дослідних установ.

Зусиллями науковців інституту видавалася серія „Причини до українознавства". В українській і німецькій редакціях виходив „Український культурний бюлетень", який інформував німців та іноземців про культурне та господарське життя в Україні, вміщував інформацію про діяльність інституту.

У 1933 - 1938 рр. Інститут видавав „Вісті", на сторінках яких друкувалися матеріали про культурно-наукове життя німецького народу, а також про життя і діяльність української еміграції. „Вісті" вміщували зміст рефератів, прочитаних в інституті, рецензії, статті з життя німецького студентства, по культурні надбання українського народу, про нове німецьке законодавство, давали хроніку, інформації про діяльність інституту [11, 315].

Працював також видавничий відділ УВУ, який випустив у світ чимало наукових праць, збірників лекцій та навчальних посібників. За перші 10 років інтенсивної роботи вийшло 11 томів високим друком та 12 літографованих книг. Серед цих видань особливо цінні роботи Д. Дорошенка („Огляд української історіографії"), Р. Лашенка („Лекції з історії українського права"), С. Рудницького („Основи земле знання України"), О. Лотоцького („Церковне право"), С. Дністрянського („Загальна наука права і політики") та ряд інших. Усі свої видання УВУ розповсюджував через Міжнародну обмінну службу, і тому вони потрапляли в усі важливіші бібліотеки та наукові установи світу (включаючи Київ та Харків).

Щорічний набір до університету становив у середньому 325 слухачів (221 на філософський і 104 на правничий факультети). УВУ мав право надавати звання почесних докторів університету. Першими цей титул на філософському факультеті отримали письменники О. Кандиба (Олесь), О. Кобилянська, Б. Лепкий, В. Стефаник, композитори О. Кошиць та В. Барвінський. Правничий факультет надав титул почесного доктора І. Горбачовському, О. Колессі, А. Волошину.

Матеріальне становище УВУ більший період його існування було складним. Уже з 1921/22 навчального року почалося зменшення субсидії Міністерства закордонних справ ЧСР. Наприкінці 1925 р. Університет опинився на грані закриття [12, 6].

Підготовленні у Чехословаччині нові сили української інтелігенції не змогли продовжити свою працю на батьківщині. Вони розпочали поступово розпорошуватися по світу ще у 30-ті роки, коли через економічну кризу чехословацький уряд зменшив, а згодом і припинив державні дотації на емігрантські установи. Була ще одна причина охолодження чеського уряду до емігрантів. Вона розкрита в одному з листів Д. Дорошенка: „Чеська преса і громадянство захоплюються большевиками, бажають порозумітися з ними і неприхильно ставляться до еміграції" [13].

Коли у Львові та Чернівцях були скасовані українські кафедри, а в радянській Україні університети перетворені на інститути народної освіти УВУ у Празі залишився єдиним українським університетом у світі. Серед завдань УВУ було перенесення його у „відповідний час на рідну територію, туди, де його було найбільш потрібно". У 1938 р. у зв'язку з проголошенням державності Карпатської України планувалося перенести УВУ з Праги до Хуста, однак початок війни перешкодив здійсненню цього задуму.

Під час війни УВУ залишався у Празі, його майно та архів були конфісковані радянськими службами, адміністрація і частина професорів -репресовані. Український науковий інститут у Берліні проіснував до весни 1945 р., коли через військові події змушений був припинити свою діяльність. Від попадання бомби будинок інституту був ущент зруйнований, майно, особливо цінна бібліотека, знищені. Лише восени 1945 р. у Мюнхені вчені-емігранти змогли відновити діяльність УВУ, яка триває і по сьогодні.

Джерела та література

1. Трошинський В. П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище. - К., 1994. - С.6.

2. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця 1919 - 1939. - К., 1999. - С. 103.
3. Сладек З. Русская й украинская эмиграция в Чехословакии // Советское славяноведение. - 1991. - №6. - С.25-36.
4. ЦДАВО України. Ф. 3859, оп. 3, од. 9.
5. Статут УВУ. 23 червня 1923 р. // ЦДАЖР України. Ф. 3859, оп. 3, од. 1.
6. Ярош В., Сулима М. Українці в Берліні 1918 - 1945. - Торонто, 1996. - С.81,82.
7. Український науковий інститут у Берліні // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. - Париж - Нью - Йорк, 1980. - Т.9. - С.3334.
8. Замойски Я. Отношение „белой” русской эмиграции к украинским вопросам (1919-1939) // Славяноведение. - 1993. - №4. - С.39-47.
9. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Ч. 1. - Прага, 1942. - С.212.
10. Український науковий інститут у Берліні // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. - Париж - Нью - Йорк, 1980. - Т.9. - С.3334.
11. Мірчук І. Історія української культури. - Мюнхен - Львів, 1994. - С.315.
12. Український академічний університет в Празі // І.ЩІА України у м. Львів. Ф. 309, оп. 1, од. 86, арк. 1-8.
13. ЦДАВО України. Ф. 3956, оп. 2, од. 46, арк. 25.

УДК 329.4 (477.8)

М.Гон

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ І ЄВРЕЇ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Досліджуючи проблему „український націоналізм і євреї”, слід врахувати, що на відміну від т.зв. державних націоналізмів, які здебільшого прагнуть асимілювати національні меншини або ж включити їх до складу політичної нації як рівноправних суб'єктів, першочерговим завданням для більшості націоналізмів меншин є збереження своєї самобутності [25, 117]. Враховуючи втрату українцями з падінням Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) статусу титульної нації, їхній націоналізм став ідейно-політичною доктриною національної меншини. Він принципово відрізняється від націоналізмів титульних націй, оскільки здебільшого є реакцією на політику дискримінації.

Оскільки ЗУНР проіснувала нетривалий час однозначно встановити ознаки українського державного націоналізму проблематично. Його компоненти можуть бути визначені шляхом аналізу законодавства й дій центральної влади в сфері національних відносин.

Правове поле республіки створило передумови для реалізації принципу громадянського рівноправ'я: „Національні меншини нашої держави мають користуватись горожанськими (громадянськими – М.Г.) і політичними правами, - стверджувалося в програмній заяві Державного секретаріату початку січня 1919 р., - нарівні з горожанами української національності...” [16, 145]. Ця декларація втілена в суспільну практику законом про вибори в Західній області УНР (ЗОУНР), яким національним меншинам гарантовано квоти в її законодавчому органі.

Політика ЗУНР щодо єврейського питання формувалася в руслі декларації Української національної ради (УНРади) від 19 жовтня 1918 р., коли, проголошуючи утворення української держави, вона заявила про визнання євреїв окремою нацією та прав національних меншин на національно-культурну автономію, їхнє представництво в уряді [1, 791-792]. Значимими для визначення ознак українського державного націоналізму є й констатація ухвали УНРади від 18 листопада 1918 р. про створення інституту державних секретарів для польських, єврейських і німецьких справ, реалізація перших заходів, спрямованих на впровадження в життя декларації про національно-культурну автономію. Відтак у середині лютого 1919 р., за євреями, як і іншими національними меншинами в ЗУНР, визнано право на шкільництво рідною мовою, її використання у зносинах з державною владою. Постановою Державного секретаріату освіти і віросповідань від 26 березня 1919 р. надано дозвіл на вивчення у середніх навчальних закладах єврейської мови та історії [22, 51-52].

Названі законодавчі акти й заходи уряду ЗУНР промовисті. Вони дають підстави вважати наріжними компонентами українського державного націоналізму принципи недискримінації за національною та релігійною ознаками, врахування інтересів національних меншин, відмову від їхньої асиміляції та, що особливо значимо для багатонаціональної країни, готовність включити останні до складу української політичної нації.

Водночас, будучи продуктом інтелектуальної реакції на суспільні реалії, в яких перебуває спільнота, український державний націоналізм продемонстрував рефлексію готовності задовольнити соціально-економічні інтереси титульної нації коштом національних меншин. Ця тенденція простежується в протегуванні центром українським кооперативам та запровадженні обмежень на вільну комерційну діяльність. Така політика зашкодила єврейському бізнесу, призвела до стрімкого падіння рівня життя євреїв Східної Галичини [26, 254, 258-263].

Таким чином, українському державному націоналізму властиві дві визначальні риси: толерантність, а водночас ставка на забезпечення переваг титульної нації в соціально-економічній сфері. Спроба реалізації останніх здійснювалася, безсумнівно, з метою подолання бідності українців і трактувалася, очевидно, своєрідним актом справедливої сатисфакції за зазнані ними раніше кривди.

Після інкорпорації західноукраїнських земель Польщею єврейське питання набуло для українців нового звучання. Передусім тому, що євреї не виявляли готовності підтримати вимоги останніх. Це й стало однією з причин виникнення єврейської візії в ідеології та практиці українського націоналізму. Констатуючи це, мусимо враховувати, що націоналізм українців не був монолітним (у його лоні існували дві течії – демократична та

З М І С Т

Розділ 1. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

<i>Д.Вирський</i> УКРАЇНА В ПЕРШИХ „ПОЛОНІЯХ” (країнознавчі видання Я.А.Красінського та М.Кромера про українські землі)	3
<i>І.Вівсяна</i> ФОРМУВАННЯ ІДЕЇ «УКРАЇНСЬКОГО П’ЄМОНТУ» У ВІТЧИЗНЯНІЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ (кінець XIX – початок XX ст.)	8
<i>Л.Шугасєва</i> В ПОШУКАХ ІСТИННОГО ПРАВОСЛАВ’Я: КІНДРАТ МАЛЬОВАНИЙ	13
<i>А.Киридон</i> МЕНТАЛЬНІ ІМПЕРАТИВИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: «ЗСУВ ПАРАДИГМ» В УМОВАХ УТВЕРДЖЕННЯ ТОТАЛІТАРИЗМУ	16
<i>С.Шевченко</i> ДІЯЛЬНІСТЬ АМЕРИКАНСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ДОПОМОГИ В ОДЕСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ	22
<i>В.Пітоварчук</i> ЄВРОПЕЙСЬКІ ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНІ ЦЕНТРИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД	25
<i>М.Гон</i> УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ І ЄВРЕЇ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД	28
<i>О.Альошина</i> ДІЯЛЬНІСТЬ АРСЕНА РІЧИНСЬКОГО	31
<i>О.Гуменюк</i> СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РАДЯНІЗАЦІЇ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	34
<i>Т.Карпукіна</i> ЗАКЕРЗОННЯ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ВІЙНИ (1939-1941 РР.)	40
<i>Л.Заглинська, І.Бондар</i> ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1945-1953 РОКИ)	44
<i>Л.Паніна</i> РОСІЙСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА НА ЖИТОМИРЩИНІ У 50-80-х рр. XX ст.	50
<i>О.Лицук</i> ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ АВТОКЕФАЛЬНИМ ЗМАГАННЯМ В УКРАЇНІ З БОКУ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ (1990-1992 РР.)	53
<i>О.Ворон</i> РИМО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА У КОНТЕКСТІ ПЕРЕДВИБОРЧИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ	58
<i>Ю. Вільховий</i> РОЗВИТОК ЦЕРКВИ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН-БАПТИСТІВ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	61
<i>А. Гуз</i> ПОЛІТИКА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ШКІЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ (КІНЕЦЬ XX СТ. – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)	65
<i>В.Васюк</i> БАЗОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ Й ЕВОЛЮЦІЯ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН	69
<i>О.Коржик</i> ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ УКРАЇНИ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА	72

Розділ 2. ІСТОРІЯ ВОЛИНІ. КРАЄЗНАВСТВО

<i>С. Прокопчук</i> БЕРЕСТЕЦЬКА БИТВА 1651 РОКУ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ XVII – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ	76
<i>Н.Мельничук</i> ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНОГО ГІМНАСТИЧНОГО ТОВАРИСТВА „СОКОЛ”	83
<i>Б.Бойко</i> ПОЧАТКОВА ОСВІТА НА ВОЛИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – ПОЧАТКУ XX ст.	85

<i>О.Шмид</i>	
ЧЕСЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ ВОЛИНИ У 60-70-Х РР. ХІХ СТ.	88
<i>І.Мілясевич</i>	
НАРОДНІ БІБЛІОТЕКИ ВОЛИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	93
<i>Г.Капустін</i>	
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БРАТСТВ НА ВОЛИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	98
<i>О.Дем'янюк</i>	
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ НА ВОЛИНІ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ НАВЕСНІ 1917 РОКУ	102
<i>В.Панасюк</i>	
УКРАЇНСЬКА ШКІЛЬНА СПРАВА НА ВОЛИНІ У 1920–1939 РОКАХ: ЕТНОПОЛІТИЧНІ ЗАСАДИ	107
<i>Ю.Крамар</i>	
ПОЛІТИКА ВОЄВОДСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ Г.ЮЗЕВСЬКОГО ЩОДО ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ НА ВОЛИНІ У 1920-1930-Х РР.	111
<i>В.Борщевич</i>	
ОБРАЗКИ ПОВСЯКДЕННОСТІ ПРАВОСЛАВНИХ СВЯЩЕНИКІВ ВОЛИНИ 20-30-Х РР. ХХ СТ.	115
<i>Ф.Рябчикова</i>	
ВИДИ ТА ФОРМИ КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ В ЕТНОГРАФІЧНОМУ ВІДДІЛІ ВОЛИНСЬКОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО МУЗЕЮ (1920 – ПОЧ. 1930-Х РР.)	119
<i>В.Доброчинська</i>	
РІВНЕНСЬКА УКРАЇНСЬКА ГІМНАЗІЯ (1923–1939)	123
<i>Я.Цецик</i>	
ПОЧАТОК ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ НА ВОЛИНІ (1925-1928 РР.)	128
<i>В.Ковальчук</i>	
СТЕПАН КОВАЛЬ ("РУБАШЕНКО") – КОМАНДИР ЗАГОНУ УПА "КОТЛОВИНА" НА ВОЛИНІ	135
<i>О.Ленартович</i>	
ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНИХ СТРУКТУР НА ВОЛИНІ У ПЕРІОД РАДЯНІЗАЦІЇ 1939-1941 РР.	138
<i>Т.Самсонюк</i>	
ЖІНКИ ЯК ОБ'ЄКТ РЕПРЕСІЙ НКВС НА ВОЛИНІ (1939-1941 РР.)	142
<i>В.Писцьо</i>	
ОРГАНІЗАЦІЙНО-СУСПІЛЬНІ ЗМІНИ В КОНТЕКСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ НА РІВНЕНЩИНІ	147
<i>А.Жив'юк</i>	
ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ В м.РІВНОМУ В ПОЧАТКОВИЙ ПЕРІОД НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (сер. 1941 – поч. 1942 рр.): СТОРІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ УРДВ	151
<i>С.Шульга</i>	
АНТИФАШИСТСЬКИЙ РУХ ВОЛИНСЬКИХ ЧЕХІВ	156
<i>В.Борщевич</i>	
ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА ВОЛИНІ 40-Х – 80-Х РР. ХХ СТ.	159
<i>П.Савчук</i>	
ОБЛАШТУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З ПОЛЬЩІ І ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	164
<i>Г.Борейко</i>	
КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ПРОЦЕСИ РІВНЕНЩИНИ В УМОВАХ РАДЯНСЬКОЇ ДІЙСНОСТІ: 50-60 РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ	168

Розділ 3.

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ.

ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

<i>В.Ореховський</i>	
ПОШИРЕННЯ ХРИСТИЯНСТВА ТА "ВЕЛИКЕ ПЕРЕСЕЛЕННЯ НАРОДІВ" (IV – VII ст.)	172
<i>Т.Олексієвець</i>	
ПРАГА X-XIII СТ.: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ МІСТОУТВОРЕННЯ	176
<i>Р.М.Постоловський</i>	
ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ЧЕСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО- ДЕМОКРАТИЧНИХ ІДЕЙ І ТРАДИЦІЙ	179
<i>Г.Хлібовська</i>	
НІМЕЦЬКЕ ПИТАННЯ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ДИПЛОМАТІЇ КІНЦЯ 40-Х – ПОЧАТКУ 70-Х РОКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ	183

<i>І.Петлюк</i> НАЦІОНАЛЬНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ БОСНІЇ І ГЕРЦЕГОВИНИ: ПРОБЛЕМА ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ (1875-1914 РР.)	188
<i>Л.Валюх</i> ГЕЛЬГОЛАНДСЬКО-ЗАНЗІБАРСЬКИЙ ДОГОВІР (1890 р.): ПОЛІТИЧНА ОЦІНКА В АНГЛІЇ	191
<i>Н.Плюта</i> СПРАВА ДРЕЙФУСА У КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ДИСКУСІЙ У ФРАНЦІЇ	195
<i>Т.Чаркіна</i> ПОГЛЯДИ М.ВЕБЕРА НА ЗАРОДЖЕННЯ КАПІТАЛІЗМУ	198
<i>С.Троян</i> ПЛАНИ СТВОРЕННЯ “МІТТЕЛЬЄВРОПИ” У ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ КІНЦЯ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТ.	200
<i>Б.Бернадський</i> ДІЯЛЬНІСТЬ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ РОЗВІДОК НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	205
<i>О.Ворон</i> ПРОЦЕС ТВОРЕННЯ СПІЛКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У МІЖВОЄННІЙ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ (1918 – 1938 РР.)	211
<i>М.Боровець</i> РЕАКЦІЯ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ НА ПОДІЇ МЮНХЕНСЬКОЇ ЗМОВИ	215
<i>О.Дукмас</i> ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНИЙ КРИТЕРІЙ ЦЕНТРАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	217
<i>О.В.Іванченко</i> СПІВПРАЦЯ ВИШЕГРАДСЬКИХ ДЕРЖАВ У ГРУПІ В ПЕРІОД З 1991 ПО 1995 РІК	221
<i>І.Мартинчук</i> СЛОВАЦЬКО-УКРАЇНСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У 1993-2000 РР. У КОНТЕКСТІ ВІДНОСИН З РОСІЄЮ	224

Розділ 4.

ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ ТА ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ. МЕТОДОЛОГІЯ, ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

<i>Т.Ковальчук</i> ІСТОРІЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ КІНЦЯ ХVІІІ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ІВАНА ФРАНКА	227
<i>С.Грилич, О.Греб</i> КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКЕ ЖИТТЯ ГАЛИЧИНІ КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ (ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)	231
<i>С.Чибирак</i> ПОСТАТЬ ПАВЛА ПЛАТОНОВИЧА ЧУБИНСЬКОГО В РАДЯНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	237
<i>А.Кукурудза</i> ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ПРАВОСЛАВ'Я НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ 20-Х РР. ХХ СТ.: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ	241
<i>В.Чура</i> КОМПАРТИЙНА “ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ” ТА РОЗГОРТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО РУХУ НАПРИКІНЦІ 80-Х – ПОЧАТКУ 90 РР. ХХ СТ., (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗАГАЛЬНОСОЮЗНИХ І РЕСПУБЛІКАНСЬКИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ).....	249
<i>Ю.Олексін</i> МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ РИС ГРОМАДЯНСЬКОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ	253
<i>Л.Шинкаренко</i> РАДЯНСЬКА ТА РОСІЙСЬКА ІСТОРІОГРАФІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ НОВОГО КУРСУ Ф.Д. РУЗВЕЛЬТА	259
<i>І.Десятничук</i> КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОГО РУХУ «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ» В КОНТЕКСТІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЇЇ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ	261
<i>Г.Новічков</i> ПОПУЛІЗМ У ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ	266
<i>К.Цинк</i> ПРАВА ЛЮДИНИ І РЕПРОДУКЦІЙНЕ КЛОНУВАННЯ ЛЮДСЬКИХ ІСТОТ	270
<i>Є.Єсталь</i> ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПОЛІТИЧНІ СВОБОДИ В АВТОБІОГРАФІЧНИХ НАРИСАХ КОЛИШНІХ ДІЯЧІВ НЕЗАЛЕЖНОГО САМОВРЯДНОГО ОБ'ЄДНАННЯ «СОЛІДАРНІСТЬ»	275
<i>В.Мандрагеля</i> МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА: ІНТЕГРАТИВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ	279

Розділ 5.

МАТЕРІАЛИ П'ЯТОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ „ЕВОЛЮЦІЯ ВІЙСЬКОВОГО МИСТЕЦТВА” ЗА НАУКОВИМ НАПРЯМОМ: „КІННОТА У ВІЙНАХ: ВІД ДАВНИНИ ДО СУЧАСНОСТІ” (РІВНЕ, 27 – 28 ЛИСТОПАДА 2008 р.)

А.Поспелов, В.Шляпкин

ФОРМЫ ДЕЙСТВИЙ КАВАЛЕРИИ В СРЕДНЕВЕКОВОЙ ЯПОНИИ V-XVII ВВ.:

ВЗГЛЯД ЕВРОПЕЙСКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ 283

Р.Савчук

ДО ПИТАННЯ ПРО ВІЙСЬКОВІ СИЛИ У ДІЯЛЬНОСТІ

ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIII СТ. 287

А.Харук

КОНЦЕПЦІЯ „КАВАЛЕРІЙСЬКОГО ЛІТАКА”

ТА СПРОБИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ 290

А.Дергачёва

КАВАЛЕРІЯ СТРАН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ НАКАНУНЕ

І В ПЕРІОД ВТОРОЇ МИРОВОЇ ВОЙНИ: СОСТОЯНИЕ И РАЗВИТИЕ 293

А.Поспелов

КАВАЛЕРІЙСЬКІ І БРОНЕКАВАЛЕРІЙСЬКІ ПОДРАЗДЕЛЕНИЯ

ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ И НЕОФИЦИАЛЬНЫХ

ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОБРАЗОВАНИЙ В ВОЕННЫХ КОНФЛИКТАХ

ПОСЛЕДНЕЙ ЧЕТВЕРТИ XX ВЕКА 296

Розділ 6.

РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, РЕФЕРАТИ, ОГЛЯДИ

Б.Савчук, П.Савчук

ПРО ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО. (ПРИЩЕПА БОГДАН, ПРИЩЕПА ОЛЕНА.

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ВОЛИНИ: НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Б.А.Прищеп, О.П.Прищеп. – Рівне: ПП ДМ, 2008. – 352 с.; іл. 299

О.Дем'янюк

ВОЛИНСЬКА ПЛАСТОВА МОЛОДЬ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

20-30-Х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ (Рец.: Візитів Ю.М. Пластовий рух на Волині

в міжвоєнний період: Монографія. – Рівне-Львів, 2008. – 180 с.) 301

Р.Давидюк

ПУБЛІЦИСТИКА УЛАСА САМЧУКА 1941-1943 РОКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО

ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (Рецензія: Документ доби:

публіцистика Уласа Самчука 1941-1943 років / упорядник А.Жив'юк. –

Рівне: ВАТ „Рівненська друкарня”, 2008. - 456 с. з іл.) 302

В.М.Шеретюк, П.О.Савчук

СПОГАДИ УКРАЇНИКИ (Рецензія.: Білашевич-Кузич Л.І.

Сибірська сага. – Косів: писаний камінь, 2008. – 376 с.

Упорядник та літературний редактор Галина Білавич.) 303

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 306

ЗМІСТ 308

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 15

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С. Троян

Комп'ютерна верстка – С.С.Троян, О.Ю.Третьак

Обкладинка – О.Я.Тарасюк

Підписано до друку 25. 03. 2009 р. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”.
Наклад 100. Обліково-видавничих аркушів 31,7. Віддруковано засобами оперативної
поліграфії ПП Самборський І.О., вул. Толстого, 3, м. Рівне, Україна, 33028.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне:
РДГУ, 2009. – Випуск 15. – 311 с.